

ÁTKOZOTT SZEREPBEN

„...ha a tradíció, a költői hagyományozás egyetlen formája abban állna, hogy a közvetlen előttünk élő generáció útján járunk tovább, vakon és gyáván imitálva megoldásaikat: ez esetben a 'hagyományt' be kellene tiltani.”

T. S. Eliot

Becske József Lajos három verskötetettel van jelen a kárpátaljai magyar irodalomban. Három könyvvel, annak ellenére, hogy a nemrég megjelent *Új vetés* című antológia szerkesztői által fiatal tollforgatóként határozott meg, és annak ellenére is, hogy a jelző ez esetben nem az emberi életkorral jellemezhető nemzedékiség fogalmát takarja. Egy művész, egy író születése, kamasz- és felnőttkora ugyanis ritkán esik egybe a hasonló nevű biológiai stációkkal. A marxista költészetbölcselet itt a politikai gazdaságtan szókészletéből kölcsönzött fogalommal az egyenlőtlen fejlődés elvét említi, s már csak a „termelőerők” fejlettségének állapotát kellene tisztázni. Ebben adott a százötvenezer fős kárpátaljai magyarság sok évtizedes kiszolgáltatottsága; sokáig (részben ma is) bicegő irodalma a líra nyomasztó túlsúlyával; az egykori Forrás, az autentikus értékközlés vállalásának nem vitatható sikere; végül a jelenlegi feltételrendszer, a schengeni vasfüggönyön-túltság, létükben veszélyeztetett magyar iskolákkal, és a tágabb közeg posztmodern relativizmusa. A Kárpátalján művelt magyar irodalom tehát soha nem volt „csak irodalom”. Bár direkt módon az autonóm művészetet nem bírhat olyan társadalomra ható jelentőséggel, amellyel a letűnt rendszer esztétikai ideológiája felruházta, de lényegi „feladata” a *condition humaine*, az emberi állapot teljes feltérképezése. És ebben akarva-akaratlanul, látenszen vagy explicite, valami mellett vagy ellen állást foglal.

Ezzel próbálkozik kötetében Becske József Lajos is, akinek költészetéről korábbi publikációinak tükrében kevés hozzáértéssel is megállapítható, hogy a fejlődés folyamatában leledzik, és nemcsak mindenkire érvényes értelemben, hanem elsősorban lineárisan, az értékképződés függőlegesén. Azon a félegyenesen, melynek talppontja az önkifejezés szűk szándékával művelt közhely- és kliséologató, gyakran a ritmikai érzék teljes hiányával társuló diletantizmus, de amelynek felső régiója a tulajdonképpeni költészet. Ki-ki tehetsége szerint foglal helyet és mozog ebben a virtuális koordináta-rendszerben, melynek x tengelye itt az idő. És bizonyosságul arra, hogy „a líra logika, de nem tudomány”, ez a geometriai hasonlat abban sántít leginkább, hogy sem az alkotói életművek, sem az egyes produktumok megítélt helye nem teljesen állandó. Hogy Becske József Lajos „elég magasan” is jegyezte már nevét ebben a mátrixban, azt jelzi, hogy jelenlétére a neves kritikus, Alföldy Jenő is felfigyelt.

Első kötete, az *Indián szívek a kövön* egyetlen költőnek mutatta. Erre nem a hevenyészett szerkesztés utalt elsősorban, hanem a versanyag minőségbeli heterogenitása: igen figyelemreméltó művek fértek meg gyenge utánérzésekkel,

szerzőnké, és gyakran megfeythetetlen, mit akar mondani általa. Ebben a műben viszonylag szerencsések vagyunk. Bár: ha az űr elmét borzolhat, a csend foszlányai is téphetik az ember lélek-hajóját. Legitimálhatja használatát a szép ritmusú mondat is, a spondeusok közé ékelt daktilus dallamával. S a záró versszak jól megoldott kadenciája: – *Kései, sajjó vallomások / fehér démona, ments meg engem, / s ha várnak még rám állomások, / sok régit engedj elfelednem.*

Az *Emlék* című versben újra a csend: *Nem sejtette még, hogy minden / pusztá csend, és csal a szó.* Talán a hangvezető közeg hiánya vetül itt a társadalomra, s determinálja kommunikációképtelenné az egzisztencialista értelemben világba vetett embert, az „anyag” ugyanis a térfogateloszlást tekintve jobbra csak a szubatomi részecskék közötti, azok méreteihez képest óriási interkorpuszkuláris vákuum, bár minden ponton erőterekkel áthatott. Becske József Lajos csönjde tehát – ha nem misztikus elvont hangulat teremtésére, de tulajdonképpen töltelék-kifejezésként használja – a Tóth Árpád-i *Lélektől lélekig* távolságaival rokon. Ebben a nehéz, súlyos és sötét fogalmakkal zsúfolt versvilágban csak ez indokolhatja gyakori jelenlétét. Ennek igazolásaképp említhető a *Fáklyák* zárata: *...a szellem kihűl, a világ tágul. / — Így lehetünk egymás oltalmául / mindörökké világotó fáklyák.* De ugyanúgy a Szárszói Halott is jelen van: „Fáj a szívem, a szó kihűl. / De hát kinek is szólnék –”

A Mester kapcsán pedig a szeretetehség, s abban az önfelmutatás vágya is megjelenik: *Szeretni, hogy / meg ne mutatóm / magam / – én boldogtalan —, / nem tudok. S akinek / fülébe súgnám / titkom, / elhagyna örökre. / Hát szavam emelem / égi tág körökbe. (Szavam emelem)* Szép ez a vers, csak tele áthallásokkal, amelyekhez úgy hozzászokik az olvasó, hogy szinte keresi: *Meg kell találnom / belső hazámat.* („Íme, hát meglettem hazámat”); *megalkotja önvilágát* („Külön világot alkotok magam.”) Ugyanakkor olyan érzékletesen szép képek emelik, mint: *Belép az ősz az ablakon* – hibátlan jambikus sor. Az időmértékes verselés nem követel kötött szótagszámot, egyenetlen hosszúságú sorok esetén is érezhető a ritmus, s ha a monometria zátonyát sikerül elkerülnie, a kellő tehetséggel és hallással megáldott poeta natus verstani tanulmányok nélkül is tudja, mit kell tennie. Mint ahogy szerzőnk sokszor tudja is, de sokszor nem. A ciklus címadó költeménye páros rímű, kétsoronként tagolt vers. Ütemhangsúlyos akarna lenni, jól indul, aztán prozódiailag szétesik. Különösen az ötödik versszak sorpáránál feltűnő az ütem szétkalimpálása, annak ellenére, hogy a szótagszámra itt ügyel a költő. Az ütemhangsúlyos verselés lényege azonban nem a szótagszám azonosságában rejlik – az csak automatikus következmény –, hanem a hangsúlyviszonyokban. Hiába emelkedik a befejező strófa már formailag is nagy magasságba: *s elmondhassam nektek: csillagok / büszke ragyogásából vagyok!* – a vers egésze nem hitelesíti a zárómondat szép igazságát.

A Becske-líra említett buktatónak jellegzetes példája *Az utcán* című szerzemény. Itt a példakövetés szándéka az alcímben (*Józsefáttilásan*) egyértelműen megfogalmazódik. Háttérben a Mester *Születésnapomra* című, játékoságában is ironikusan keserű remeke áll. Ami azonban ott zsenialitás, itt a mondanivaló hálátlan belekényszerítésének tűnik egy végső soron előnytelen ritmikai háló, a mintától

technikai gyakorlatlansággal. Ez a kettősség gyakran ugyanazon versen belül érvényesült. Ez az ambivalencia – bár kisebb mértékben – felrémlt második, *Barlangok mélyén* című kötetében is, az összképet tekintve azzal a lényeges különbséggel, hogy a válogatás és összeállítás tudatosabb volt; egészében véve az első kötet átfésült, javított változatának érzetét keltette, mindenképp a költő javára.

Pozitív várakozással közelíthetünk tehát az *átkozott szerepben* című gyűjteményhez. Ami első olvasatra nyilvánvaló: hagyománykövető szerzővel állunk szemben. A költemények érthetőek, strófásan tagoltak, uralkodó versrendszerük az ütemhangsúlyos, s ha időmértékes, akkor jobbára jambikus lejtésű, ritkán trochaikus. Szerzőjük gyakran erősebben ritmizál, ilyenkor az ütemek szótagszáma alacsony, így könnyen skandalható versszöveget teremt. Mindez azonban épphogy nagy technikai gyakorlatlanságot igényel, fokozottan fennáll ugyanis az indokolatlan monotónia veszélye, ráadásul ez a prozódiai eljárás az esetleges ritmushibákat bántóan kiemeli. Ebbeli félelmünket szerencsére enyhíti, hogy ilyen esetekben Becske József Lajos többször alkalmaz enjabement-t, és egyéb eszközökkel is igyekszik gazdagítani a formakultúrát, elkerülni az együteműséget.

Ha nem szűken értelmezett hagyományt követ, leginkább a strófászerkezetekkel való variációs játékokat kedveli. A már említett monotóniával szemben itt zavaró tényező a versrendszerek és azok ritmikai elemeinek következetlen keveredése egyazon verstesten belül, miáltal a szövegrész vagy a vers egésze az összedobáltság érzetét kelti. Gyengébb szerzeményeiben feltűnően problematikus jelenség a mesterkélttség hatását okozó előnytelen szörend. Igaz, nyelvünk ebben a vonatkozásban jelentős szabadságot biztosít a kifejezés árnyalásához, van azonban egy pont, amelyen túl ez az eszköz ellenirányban hat, a mondat durván magyartalanná, tehát kerülendővé válik.

A kérdésre, hogy a fenti buktatókat mennyire sikerült a költőnek átlépnie, és milyen mértékben került feljebb azon a képzeletbeli félegyenesen, az egyes költemények részletesebb vizsgálata ad választ.

Az *átkozott szerepben* című kötet négyosztatú, bár a ciklusbeosztás szempontjai nem teljesen tisztázottak. Tematikailag a *Bilincsben* költeménycsoportja tűnik a legspecifikusabbnak. Erre talán az a magyarázat, hogy Becske József Lajos költészetének gondolatisága meglehetősen homogén, és ehhez részben a tartalmi vetület is igazodik. Az olvasó úgy érzi, hogy a szerző minden költeményében egyazon jelenség más-más aspektusú művészi megjelenítésére vállalkozik. Az első ciklus, a *Belső csillagok* darabjai igazolják ezt: a gondolati egylényegűség itt is egyenletlen esztétikai szinten ölt kifejezési formát. Heterogén külsőn, homogén belsőn, gyakran egy versen belül.

És mindenütt József Attila hatása. Már a kötet nyitóversének (*Így vagyok*) első mondatába: *Kinyílt a tavasz, kökörtcsinek / lilába oldják a tél jegét* – ami egyébként konvencionálisan szép versmondat – beleérezzük az ég vizében kékítő oldó Mamát. De nem sokáig lebeghetünk a megszépült szomorúság éterében, Becske József Lajos világa sokkal komorabb. A keresztímű négy soros strófák megtelnek nyomorgó feketeséggel. Máris találkozhatunk a csend motívumával, ami nagyon gyakori

eltérő 6-2-6-2 szótagtördelés Prokrusztész-ágyába. Az első versszak még hibátlanul megejtő: *Az utcán por pereg / lazán. / Este van, szendereg / hazám.* Ha így folytatódna, a vállalt allúzió mellett is remeket kapnánk. De lassan lejt: *Hazát ki emleget, / talán / a múltba révedett, / az ám!* A felkiáltás már disszonáns a révedés rezignációjával, arról árulkodik, hogy csupán a rím és a két szótagú ütemes jambus szüksége miatt került ide. Ez a kényszeredettséget rávetül a következő, egyébként szép, szürreális érepaták-képre is. Hol van már az indítás tiszta muzsikája! A tördelődés miatt igen nehezen értelmezhető mondat következik: *Messziről ragadtál / hasadt / önmagad (ami fáj) / alatt.* Honnan is? Micsoda? A *magadból kitéptél / falat* mondat kitekert szórendje, a nyelv „regulába kényszerítése” – egy rím miatt – visszatetszést vált ki. Azt azonban jól megérezte a szerző, hogy nagyjaink közül József Attila terhelte meg az ilyen játékot a legsúlyosabb tartalommal.

A *Nincs bocsánat* hasonló aggodalmakat kelt, tetézve rossz rímekkel: *ez ki volt – megboltott; keverednek – áldott a neved; mentsége – messzire* stb.

Sajátosan játékos hangulatával kéri a ciklus többi darabja közül a *Malacságok*. Itt a költő nem komolykodik, nem akar többet, mint amit a kifejezendő és a kifejezésre hivatott eszközrendszer igényel.

A *Bilincsből* címmel keretbe fogott versek a Becske József Lajos névvel fémjelzett létállapotnak a Másikhoz (N-hez) viszonyuló aspektusát mutatja meg. Már a ciklus címét adó költemény sokat elárul ezen attitűd természetéről – a vágy szintjén. Kár, hogy kevésbé eredeti, javarészt elkopotatott hasonlatokat mozgósít. De nem is ez a lényeges. Az olvasó a *Te lennél Én magam helyett?* kérdésre kapja fel a fejét, annak ellenére, hogy a szerző nem jut el a Szabó Lőrinc-fele totalitás ellentétéig.

A *Kívánságokban*, nagyon helyesen, lemond a formába szorítottságról. Szabad sodrású örvényt ír. A *meghalni szorításodban*, vagy a *hajad borom erjedése* mondatok ritmikai szabadságukban közvetítik leginkább jelentésüket. A *Mesén*ben aztán újra előkerül a *Születésnapomra* kaptafája, a *kolibri madár fénye* momentum avantgárd jellege olyan élesen elűt a korábbi konvencionális és konform hasonlatoktól, hogy értékelhetetlen. Nem így az *N-hez* című költemény, amely a ciklus legjobb darabja. Érthető és modern, közegében még az ismerős metaforák sem tűnnek elhasznált sablonnak. Úgy marad eredeti, hogy közben megőrzi természetességét: *Létrát / támasztottál / kiszáradt vén kút / és az ég közé, / hogy elkevered- / hessünk egymással, / mint az akvarell.*

A fennmaradó ciklusbeli versekben is akadnak figyelemreméltó csemegék: *Júliám szeret és meghal értem. / Vasárnapi ruhát ölt, ha vár; / és kiillatosítja magát, hogy a / galambok mind vállamra szállnak / az úton hozzáfelé. (Adaléksorok a Rómeó és Júliához); Nem vagy te ám / gyöngyöm, nádból, / bármi szélben / hajolásból. (Sejtjeimben)*

Nem véletlenül vált a következő ciklus (*Iszonyat*) nyitóakkordjává, s az egész kötet címadó versévé az *átkozott szerepben* című költemény, amely tartalmában és formájában is kiemelkedő teljesítmény Becske József Lajos lírájában. A vers maga a dörgedelem, az átkozottak átka. A magyarság XX. századi kálváriájának lírai kicsapódása. Tartalmához hűen sodró erejű, rendkívül dinamikus költemény.

Az *Íjjal, virággal, borral* kissé nemzeti-rockos slágerszöveg-ízű, a *Hazudni, elégni* azonban meglepően nagyfeszültségű, ízig-vérig modern költemény. Tárgyi oldalról tekintve ugyanis a költészet esztétikumuma a társadalmi embernek világához fűződő konfliktus–harmónia viszonya. Amikor a humánnum egy alapvetően embertelen társadalmi szerkezet szorításában sínylődik, a költészet viszonya a valósághoz diszharmonikus: a költői tárgyválasztást a rút életminőség alapul vétele jellemzi, s ha a humánnum integritását védelmezi, az alkotót konfliktusos viszony fűzi az ábrázolandó világhoz. A *Hazudni, elégni* című vers első soraiban erre láthatunk konkrét és érzéletes példát: *Hazudni bölcs, / hazudni jó, / hazudni igaz! / Hazug a csönd, / hazug a szó, / hazug a vigasz.* A minőségek etikai oximoron-szerűségükkel, önmaguk ellentéteinek való megfeleltetésével is erre fókuszálják a befogadói érdeklődést. Majd a repülés, mint pozitív színezetű, az ember által ősileg vágyott cselekvés következik *szép-kell-varázs* párokkal, s egy remek megoldás: *repül a szél, / s repül a, sej, / repül a darázs.* Bizony a darázs, s egy rovárvilág gyilkos fosztogatója. Elég csak a mester, József Attila *Nyár* című művére gondolnunk, s a „mérgező rózsza meghajol”. Az indulatszó, a *sej* közbeiktatása itt ritmikailag is telitalálat, késleltetés, kegyetlen játékoság egy kegyetlen versben. A költemény talán egyetlen hibája a hallgatás kapcsán ismétlődő csönd motívuma, amely ez esetben is töltelékyszerű (Becske-i fogalompanel), annak ellenére, hogy a strófazáró sorral paralel.

Az Eliot-i alapvetésre utalva: tudni és túllépni. Azaz nem is túl, hiszen ez bizonyos szempontból lehetetlen: már soha senki sem lesz képes Homérosznál jobb görög hőseposzt írni. De nem is kell, ma minden ilyen próbálkozás hiteltelen lenne. A költészetben mindig a cél szentesíti az eszközt, és mindig az magyarázza meg. A rossz rím csak a mű egésze felől lehet pozitív esztétikai kategória. Egyes esztéták az alliteráció bizonyos formáit tartották pusztán ornamentikának.

Az igazán szépre éhes befogadó öntudatlanul érzi azt a többletet, amit később az irodalom tudósai majd egzaktabban kimutatnak. Mert nem véletlenül választotta Radnóti Vogelweide formáját súlyos mondandójához, s a villoni ballada is jócskán átszíneződött József Attila proletártémáin.

Wordsworth szerint a költészet „nyugalomban összegyűjtött érzelem”. Az arisztotelészi miméziselmélet és a költészet mint kifejezés doktrínája között kell tehát keresnünk az igazságot. Az időtlen értéket kell megírunk a mának. A jelennek az örökre szólót.

Szerencsére sok jel mutat arra, hogy van más út is, és Becske József Lajos már járt ezen az úton, csak valamilyen okból gyakran le-letér róla. Az olyan versindítás, mint a *Viharban* első két sora: *Őrjöng az ég, mennydörög az átok, / kalapálnak az égi kovácsok* – a recenzenst és minden versolvasót követelőzővé teszi mind a folytatást, mind a költő más verseit illetően. (*Becske József Lajos: átkozott szerepben. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2007.*)